

Djela germanskih skladatelja na rasporedu Zagrebačke opere

Hubert Pettan, Zagreb

I. Njemački skladatelji A/1870-71. — 1969-70.

Najstariji njemački skladatelj čije su opere izvedene u Zagrebu u gore spomenutom razdoblju jest Christoph Willibald Gluck (1714. — 87.), prvi veliki operni obnovitelj. No on kasno dolazi na raspored zagrebačke opere tek u četvrtom desetljeću 20. stoljeća, i to najprije se izvodi njegova *Ifigenija u Aulidi* (1933.), a zatim šest godina kasnije njegova najpopularnija i prva u nizu od šest reformnih opera, *Orfej* (1939.), opera kojom je 1762. započeo u Beču obnovu opere.

Od bečkih klasika prvi dolazi do izvedbe u Zagrebu Wolfgang Amadeus Mozart (1756. — 91.), Gluckov nasljednik u svojstvu dvorskog skladatelja u Beču, i to s operom *Don Juan* već 1875. Ovu operu izvodile su već prije u Zagrebu putujuće družine, prvi put već 1830., a i kasnije, pa je prigodom jedne izvedbe te opere god. 1844. u međučinu istaknuti hrvatski bariton u doba ilirskih nastojanja Alberto Ognjan Striga pjevao s velikim uspjehom jednu ariju iz tada još nedovršene opere *Ljubav i zloba Vatroslava Lisinskoga*. Krajem stoljeća (1899.) izvodi se Mozartova *Čarobna frula*, a već u ovom stoljeću u kraćem vremenskom razmaku još dvije Mozartove opere: 1917. *Figarov pir*, a 1922. *Otmica iz Saraja*. Već poslije drugog svjetskog rata dolazi na raspored i peta od sedam Mozartovih klasičnih opera *Così fan tutte*¹ a u vrijeme obnove kazališne zgrade izvela je zagrebačka opera koncertno u Hrvatskom glazbenom zavodu u isto veće Mozartovo mladenačko (drugo) djelo *Bastien i Bastienne*² te kraću operu *Kazališni ravnatelj* (skladanu vremenski blizu *Figarovu piru*). Beethovenov *Fidelio* izvodi se 1898. u doba Miletića, a četrdesetak godina kasnije dolazi na raspored zagrebačke opere i Haydn s operom *Život na mjesecu*.

Carl Maria Weber (1786.—1826.) zastupan je u rasporedu zagrebačke opere s dva svoja značajna djela i to *Strijelac vilenjak* već 1875., a *Oberon* četvrt stoljeća kasnije, 1901. Ne dugo poslije ove izvedbe dolazi i drugi znatni predstavnik njemačke romantične opere Heinrich Marschner (1795.—1861.) sa svojom najznatnijom operom *Hans Heiling* (1902.). Od njihovih suvremenika izvodi se *Noćište u Granadi* Konradina Kreutzera (1780.—1849.), predstavnika ilirskog smjera romantične opere.

Giacomo Meyerbeer (1791. — 1864.), rodом iz Berlina, došao je kao operni skladatelj do izražaja osobi-

to u Parisu, gdje tridesetih godina 19. stoljeća postaje glavnim predstavnikom »velike opere«; kod nas su izvedene četiri njegove najznatnije opere *Roberto gjava* (1876.), *Hugenoti* (1878.), *Afričanka* (1879.) i *Prorok* (1897.).

Predstavnik tipa »Spielopere« Albert Lortzing (1801.—51.) također je zastupan s četiri djela: *Car i tesar*, *Undina* (obje opere 1898.), *Oružar te Zvjerozdica* (obje 1899.).

Otto Nicolai (1810.—49.), istaknuti dirigent i začetnik kasnije Bečke filharmonije, dolazi na raspored naše opere već 1876. svojom najuspjelijom operom *Vesele žene Windsorske*, dok je *Marta* Friedricha Flotowa (1812.—83.) — izvedena 1872. — prva njemačka opera izvedena u Zagrebu nakon osnutka stalne opere. Od istog skladatelja izvedena je i opera *Alessandro Stradella* (1875.).

Spomenimo ovdje i Jacquesa Offenbacha (1819.—80.). Slično kao Meyerbeer, i Offenbach je rođen u Njemačkoj (Köln), ali je u Francuskoj našao svoju drugu domovinu, te se u Parizu proslavio kao operetni skladatelj i postao glavnim predstavnikom francuske operete. Njegova opera *Hoffmannove priče* postigla je svjetski uspjeh, a u Zagrebu izvedena je prvi put 1902.

Prvo u Zagrebu izvedeno djelo Richarda Wagnera (1813.—83.) bio je *Lohengrin*, izveden 1893. u okviru stagione, koju je vodio N. Faller. Miletić ga također stavlja na raspored, a uz to *Tannhäusera*, *Ukletog Holandeza* i *Walkiiru*. Gotovo svaka uprava nastoji izvesti barem jedno za Zagreb novo Wagnerovo djelo, tako da su u Zagrebu izvedena sva Wagnerova djela od *Rienzia* dalje osim zadnjeg dijela tetralogije *Prsten Nibelunga*; *Suton bogova* bio je također već uvježban (1939), ali radi bolesti pjevačice nije došlo do izvedbe *Redosljed* kojim su Wagnerova djela dolazila na raspored zagrebačke opere bio je ovaj: *Lohengrin* (1893.), *Tannhäuser* (1895.), *Ukleti Holandez* (1896.), *Walkiira* (1898.), *Rienzi* (1901.), *Tristan i Izolda* (1917.), *Parsifal* (1922.), *Nürnbergski majstori pjevači* (1928.), *Rajnino zlato* (1935.) i *Siegfried* (1938.).

Od skladatelja koji su u većoj ili nešto manjoj mjeri pod snažnim utjecajem Wagnera izvedena su djela Ignaza Brüllla (1846.—1907., *Zlatni križ*), Engelberta Humperdincka (1854.—1921., *Ivica i Marica* 1895— već dvije godine nakon praizvedbe!, *Kraljevska djeca*, 1915.) i Wilhelma Kienzla (1857.—1941., *Braća* [Der Evangelimann], 1897. — također dvije godine nakon praizvedbe!). Victor Nessler (1841.—90.), koji je u svoje vrijeme postigao velik uspjeh svojim operama, jer uz neizbježiv Wagnerov utjecaj pokazuje i utjecaje francuske opere, te je time predstavljao izvjesno osvježanje u tadanjem opernom stvaralaštvu, dolazi na raspored sa svojom najpoznatijom operom *Trubljač sekinški* (1899). U doba Hreljanovića izvodi se *Enoch Arden* Hausmanna.

¹ Prije izvedbe zagrebačke opere izveo ju je 1931. prigodom gostovanja jedan ansambl iz Berlina.

² I *Bastien i Bastienne* bio je — prije izvedbe po zagrebačkoj operi — u nekoliko navrata izveden u zagrebačkom kazalištu. Godišta 1910/11. izvedena je u priredbi Udruge učiteljica za našu djecu, a 1946. i 1947. izvela ga je u kazalištu Muzička akademija.

Istaknuti predstavnik njemačke opere 20. stoljeća Richard Strauss (1864.—1949.) dolazi na raspored zagrebačke opere prvi put 1915., te je do kraja 1969/70. zastupan sa dva svoja najpoznatija djela: *Saloma* (1915.) i *Kavalir s ružom* (1916.). Iz jednog pisma R. Straussa od 13. 11. 1916. tadanjem dirigentu (a kasnijem ravnatelju) zagrebačke opere Frideriku Rukavini, koji se zauzimao za izvedbe Straussovih opera u Zagrebu te ih je i dirigirao, vidi se, da se namjeravalo izvesti i *Arijadnu na Naxosu*, ali do te izvedbe tada još nije došlo. [U sljedećem odsjeku, pod B (1970/71.—1979/80.), bit će izvedene još dvije Straussove opere, *Arabella* (1973.) i konačno *Arijadna na Naxosu* (1977.).]

S više djela zastupan je Straussov suvremenik Eugen d'Albert (1864.—32.). Od mnogobrojnih njegovih opera izvedene su u Zagrebu četiri: *U dolini* (1910.), *Kći mora* (1913.), *Odlazak* (1915.) i *Mrtve oči* (1933.). I Strauss i d'Albert bili su i osobno u Zagrebu te su dirigirali svoja djela, Strauss *Kavalira s ružom* 1917., a d'Albert *Kći mora* 1913. Nešto mlađi Leo Blech (1871.—1958.) zastupan je s operom *Pod pečatom* (1916.).

Od suvremenih skladatelja izvedena su djela Křeneka, Egka i Orffa. Opera *Jonny svira* Ernesta Křeneka (rođ. 1900.), koja je kao senzacija prošla mnogim svjetskim opernim pozornicama, izvodi se u Zagrebu već iduće godine (1928.) nakon svoje praiizvedbe. Kasnije (1967.) bit će još izvedena Křenekova kraća komična opera *Cijena povjerenja*. God. 1943. izvodi se *Kolumbo* Wernera Egka (rođ. 1901.), pokušaj traženja novih putova u operi. Zadnji od novijih njemačkih skladatelja dolazi na raspored zagrebačke opere Carl Orff (rođ. 1895.) s dva svoja djela, izvedena u isto veće: *Mudrijašica* i scenska izvedba njegove (prvobitno) kantate *Carmina burana*, 1966.³

Bacimo li pogled na ovo naprijed izneseno, vidimo da su u toku 100-godišnjeg djelovanja zagrebačke opere djela njemačkih skladatelja dosta brojno zastupana i da su bila izabirana značajna djela pojedinih skladatelja.

Izvedeno je 55 opera dvadesetčetvorice skladatelja s blizu 1300 izvedbi. Wagnerovih 10 opera izvedeno je ukupno 302 puta, najčešće Lohengrin, 83 puta, a Mozartovih 7 opera 242 puta, najčešće Don Giovanni, 76 puta. Izvedena su djela slijedećih skladatelja (abecednim redom): d'Albert, Beethoven, Blech, Brüll, Egk, Flotow, Gluck, Hausmann, Haydn, Humperdinck, Kienzl, Křenek, Kreutzer, Lortzing, Marschner, Meyerbeer, Mozart, Nessler, Nicolai, Offenbach, Orff, R. Strauss, R. Wagner i Weber.

S najviše djela je zastupan Wagner (10), slijedi Mozart (7). Po četiri djela izvedena su od d'Alberta, Lortzinga i Mayerbeera, a po dva od sedmorice skladatelja i to od Flotowa, Glucka, Humperdincka, Křeneka, Orffa, R. Straussa i Webera; od ostale dvanaestorice skladatelja izvedena je po jedna opera.

Po broju izvedbi na prvom su mjestu Offenbachove *Hoffmanove* priče s 87 izvedbe, slijedi *Wagnerov Lohengrin* s 83 izvedbe. Pedeset i više od 50 izvedbi — osim netom spomenutih — doživjele su ukupno 10 opera: *Don Giovanni* (76), *U dolini* (73), *Čarobna frula* (65), *Ivica i Marica* (64), *Figarov pir* (6), *Ukleti Holandez* (58), *Fidelio* (53) i *Saloma* (50). Više od 25 puta izvedeno je daljnjih 10 opera: *Parsifal* (47), *Vesele žene Windsorske* (46), *Tannhäuser* (42), *Marta* (41), *Afričanka* (39), *Hugenoti* (37), *Strijelac vilenjak* (36), *Kavalir s ružom* (33), *Orfej* (3) i *Walkira* (26).

³ Kazalište Komedija izvelo je 1966. Orffovu operu *Ukradeni mjesec*

Najmanje je izveden Hausmannov *Enoch Arden* — samo jedamput, a broj se preostalih djela kreće između 3 i 21 izvedbe (*Jonny svira* 21 put, što je za tako suvremeno djelo u ono vrijeme, velik broj). —

Prikazali smo izvedbe opera njemačkih skladatelja, koje je izvela — načelno — u svojoj zgradi (najprije na Markovom trgu, a od 1895. u svojoj današnjoj zgradi) zagrebačka opera tijekom 100 godina svojeg djelovanja.⁴

Glazbena škola Hrv. zem. glazbenog zavoda, kasnije Drž. konzervatorij odnosno Muzička akademija izveli su — osim već spomenutih izvedbi — 1928. *Čarobnu frulu*, a u nekoliko navrata *Figarov pir* (1957., 1967) i *Ivicu i Maricu* (1897., 1919. i 1968.). Izvedbe 1967. i 1968. bile su u kazalištu Komedija. Na internoj priredbi 1926. izvedena su (iste večeri) dva kraća djela Ary van Léeuwena (po motivima Lortzinga odnosno Mozarta) *Častoljublje u kuhinji* i *Mozart na putu u Prag*. (Ta je izvedba bila u zgradi Narodnoga kazališta u Tuškancu). Iako prelazi opseg ovog prikaza navest ćemo još dva podatka.

a) Prigodom gostovanja nekih istaknutih, pretežno svjetskih opernih kazališta izvođena su djela njemačkih skladatelja koja možemo svrstati u tri skupine: 1) Opere koje zagrebačka opera nije izvodila, 2) opere, koje će naša opera izvesti kasnije, nakon tih gostovanja i 3) opere koje su već davane ili su još na rasporedu naše opere.

Ad 1/ V. Egkova opera *Revizor* (Opera Narodnog gledališća Ljubljana, 1961.), A. Bergove opere *Wozzeck i Lulu* (Hamburška državna opera, 1963.), Brecht-Weillov *Ušpon i pad grada Mahagony*⁵ (Njemačka državna opera Berlin, 1965.), te Brecht-Weillova *Prosjačka opera* (Berlinski ansamble 1970.).⁶

Ad 2) Mozartove opere *Bastien i Bastienne* i *Cosi fan tutte* (vidi bilješku br. 1). Straussova *Arijada na Naxosu* (Bečka državna opera, 1970.) izvest će zagrebačka opera tek u desetljeću 1970/71.—1979/80.

Ad 3) *Figarov pir* i *Kavalir s ružom* izvedeni su u nekoliko navrata, a *Fidelio* jednom: *Figarov pir* izveli su 1938. Opera iz Frankfurta, 1942. Bečka državna opera, 1968. Opera udruženih pozornica Graz, *Kavalira s ružom* 1938. Opera iz Frankfurta i 1941. Saska državna opera iz Dresdena, a *Fidelia* 1941. također Saska državna opera iz Dresdena. S operom *Marta* gostovao je 1959. Makedonski narodni teatar iz Skopja, dok je Radio-stanica Zagreb izvela 1963. u okviru Zagrebačkih ljetnih večeri u Parku Marka Oreškovića (bivši Nadbiskupski vrt na Ribnjaku) operu *Vesele žene Windsorske*.

b) Zagrebačka je opera na svojim gostovanjima izvan Zagreba izvela slijedeće opere njemačkih skladatelja: Gluckov *Orfej* (Pula 1960., Dubrovnik 1961.), Mozartov *Figarov pir* (Trst 1918., Dubrovnik 1925.) i *Cosi fan tutte* (Dubrovnik 1959.), Beethovenov *Fidelio* (Beograd i Skopje 1949., Pula 1953., Dubrovnik 1961.), Meyerbeerovi *Hugenoti* (Split 1937.), Wagnerov *Ukleti Holandez* (Split 1910., Pula 1953.), Humperdincka *Ivica i Marica* (Split 1935.), d'Albert *U dolini* (Sarajevo i Split 1911., Dubrovnik 1933.) i *Mrtve oči* (Split 1933.) te Orffova *Carmina burana* (Salzburg 1967.—koncertno).

⁴ Tri izvedbe opere *Marta*, koju je izvela Glazbena škola Hrvatskog zemaljskoga glazbenoga zavoda 1903., ubrojene su među kazališne izvedbe.

⁵ *Ušpon i pad grada Mahagony* izvest će kasnije u Zagrebu (1975.) kazalište Komedija.

⁶ Kazalište Komedija izvelo ju je u svibnju 1957.

(Nastavak slijedi)